

**Przodków naszych dzieje
Ojczysty panteon i ojczyste spory**

INSTYTUT HISTORII
UNIwersYTET PEDAGOGICZNY
IM. KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ W KRAKOWIE

Przodków naszych dzieje Ojczysty panteon i ojczyste spory

*Propozycje dydaktyczne dla nauczycieli
szkół ponadgimnazjalnych*

pod redakcją Bożeny Popiołek

Tekst:

Urszula Kicińska, Konrad Meus, Jerzy Rajman,
Marek Wilczyński, Mariusz Wołos

Opracowanie dydaktyczne:

Bożena Popiołek, Józef Brynkus, Agnieszka Chłosta-Sikorska

Konsultacja dydaktyczna:

Janusz Popiołek

Kraków 2013

© Copyright by Authors
Kraków 2013

ISBN 978-83-64275-00-5

Recenzenci:
dr Lucyna Kudła
dr hab. Stanisław Roszak, prof. UMK

Wydane ze środków Uniwersytetu Pedagogicznego
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Redakcja językowa: Anna Pochłódka-Wątopek
Korekta: Katarzyna Zapotoczna
Skład: LIBRON
Projekt okładki: LIBRON

Na okładce wykorzystano zdjęcie Stanisława Lema
autorstwa Mariusza Kubika

Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner
ul. Ujejskiego 8/1
30-102 Kraków
tel. 12 628 05 12
e-mail: office@libron.pl
www.libron.pl

Spis treści

Marek Wilczyński	
Wstęp	7
Marek Wilczyński	
A9 – Ojczysty panteon i ojczyste spory / starożytność	11
Jerzy Rajman	
A9 – Ojczysty panteon i ojczyste spory / średniowiecze	27
Urszula Kicińska	
A9 – Ojczysty panteon i ojczyste spory / epoka nowożytna	59
Królowa – żona króla czy silna monarchini?	60
Polityk-wizjoner i idealista w służbie państwu	65
Żołnierz wierny i lojalny czy zdrajca?	69
Naukowiec-obieżyświat czy gabinetowy badacz?	74
Władca, genialny wódz czy nieudolny dygnitarz?	77
Dwa oblicza patriotyzmu w XVIII wieku	83
Konrad Meus	
A9 – Ojczysty panteon i ojczyste spory / wiek XIX	89
Tadeusz Kościuszko – ideał bez skazy	90
Bohaterowie romantyczni i pozytywistyczni	96
Patrioci i artyści	108
Panteon narodowy a historia lokalna	112
Mariusz Wołos	
A9 – Ojczysty panteon i ojczyste spory / wiek XX	115
Wielkości, gdzie twoje imię? Józef Piłsudski i Roman Dmowski	115
Praca u podstaw? Władysław Grabski i Eugeniusz Kwiatkowski	120
Polak wyznania mojżeszowego	123
O dwóch generałach	124
Artyści, ludzie nauki i pióra	131
Czy Polska Ludowa była krajem alternatywy?	133
Z „Kulturą”	139
O skromności i skuteczności	142
Nobliści i artyści	146
Bibliografia	149

Marek Wilczyński

Wstęp

*Polski stół zastawiony. Na chorągwi obrusach
Potu, patoki, posoki – tysiącletni łśni haft.
Śniadał na nim król, kanclerz, ksiądz, parobek i husarz,
Nici Turczyn dostarczył, Niemiec dodał warsztat i kraft.
Litwin podszyl uporem Lachów niefrasobliwość,
Dziką serca tęsknotę Kozak wniósł, smutek – Żyd;
Włoch łacińskie sentencje wplótł w tkaninę cierpliwą,
Estetyczny z cyrylicą wywołując tym zgrzyt.*

Jacek Kaczmarski, *O zachowaniu przy stole*,
z albumu *Sarmacja*

Cytowany powyżej tekst w literackim skrócie oddaje istotę naszej przeszłości. Przeszłości łączącej wiele narodów zamieszkujących potężne niegdyś państwo oraz wspólną Ojczyznę, jaką była w okresie swej świetności Rzeczpospolita Obojga Narodów. Obligatoryjny w nowej podstawie programowej panel tematyczny nr 9 zatytułowano *Ojczysty panteon i ojczyste spory*. Daje on nauczycielowi dużą swobodę doboru tematyki i postaci, które będzie omawiał podczas prowadzenia lekcji. Starożytny Panteon, stanowiący podstawę stosowanej przenośni, był to budynek, w którym znajdowały się miejsca kultu wielu (wszystkich) bogów. Fundowany jeszcze przez Marka Agryppę, przyjaciela Oktawiana Augusta, rozbudowany przez Hadriana, oparł się biegowi czasu i do dzisiaj cieszy oczy zwiedzających Rzym. Jest nie tylko pamiątką architektoniczną, lecz także przeniknął do języka: jego nazwa stała się symbolem zbioru najbardziej szacownych postaci, zasłużonych dla danego miasta czy kraju. Nazwa ta jest używana także w Polsce – funkcję narodowego panteonu pełnią miejsca pochówku wybitnych polskich postaci historycznych, uczonych i artystów, takie jak: Krypta Zasłużonych na Skałce, podziemia katedry na Wawelu, katedr w Gnieźnie, Poznaniu i Warszawie oraz wiele innych znaczących miejsc w naszej Ojczyźnie.

Przedstawiając publikację, która ma być nie podręcznikiem dla ucznia, ale zbiorem propozycji dydaktycznych inspirujących nauczyciela do poszukiwania interesujących tematów w ramach panelu 9., chcemy zachęcić do głębszej refleksji nad możliwie najciekawszym ujęciem materiału przygotowywanego na lekcjach, a także do dyskusji na temat postaci w nim zawartych.

Nie jest naszą intencją powracanie do gorących sporów o to, czy tak ujęte nauczanie historii jest prawidłowe. Wśród autorów publikacji zdania na ten temat są również podzielone. Nowa podstawa programowa jest jednak faktem, przed którym postawiono środowisko nauczycieli historii bez należytego przygotowania i dostępnej dla wszystkich bazy bibliograficznej. Dlatego w naszej ofercie staraliśmy się wskazać kilka interesujących i przydatnych do pracy z uczniem propozycji.

Zadaniem omawianego panelu jest przekazanie uczniom wiedzy o wybitnych, ale też kontrowersyjnych postaciach naszej historii, skłonienie ich do refleksji nad złożonością historii i obudzenie poczucia słusznego szacunku dla przeszłości Ojczyzny i Narodu. Dlatego obok osób niewątpliwie zasłużonych, których obecność w panteonie nie ulega wątpliwości, pojawiły się postaci ze wszech miar kontrowersyjne, a nawet negatywne, wymagające oceny i dyskusji – osoby, które z pewnością stanowią do dzisiaj przedmiot sporów. Dyskusja nad składem ojczyzstego panteonu z pewnością nie jest zadaniem łatwym. Nauczyciel będzie miał do czynienia z uczniami, którzy nie uważają historii za swój ulubiony przedmiot, lub wręcz jej nie lubią, a typową dla szkoły metodę nauczania chronologiczno-faktograficznego uważają za wyszukaną torturę. Czy uda się więc zachęcić ich do dyskusji nad ojczyzstym panteonem?

Z jednej strony w mediach brakuje dobrych programów historycznych skierowanych do młodzieży; z drugiej – tematyka historyczna jest tam przedstawiana niemal wyłącznie przez pryzmat heroiczno-martyrologiczny. Przygotowując materiał do lekcji o panteonie ojczyzstym, nie wolno oczywiście o tym aspekcie zapominać. Położenie geograficzne i uwarunkowania historyczne spowodowały, że w historii Polski wątki walki w obronie Ojczyzny, o niepodległość i wolność są bardzo częste, a bohaterowie tych walk zasługują na poczesne miejsca w ojczyzstym panteonie. Nie wolno więc zapomnieć o wielkich wodzach, powstańcach, bohaterach walk wyzwoleniczych czy wybitnych władcach. Ich pominięcie byłoby zafałszowaniem historii. Wskazanie ich nie będzie trudne, ponieważ sposób ukazywania i nauczania historii w naszym kraju faworyzuje właśnie tę grupę postaci historycznych. Jeżeli jednak ograniczymy się tylko do grupy osób zasłużonych dla Ojczyzny na polu militarnym, szczególnie w walce powstańczej, nie tylko okaleczymy ojczyzstą historię, ale także odbierzemy uczniom szansę poznania innych postaci, którymi mamy powody się chlubić. Społeczeństwa europejskie i pozaeuropejskie chętnie podkreślają swój wkład w rozwój cywilizacji, nauki, sztuki czy techniki. My o naszych zasługach w tym zakresie nie uczymy w szkole. Trudno tu podać wszystkie przykłady – część z nich znajdzie się w kolejnych rozdziałach, ale dla orientacji warto przypomnieć wielkich myślicieli politycznych, jak: Andrzej Frycz Modrzewski, Paweł Włodkowic czy pol-

szy przedstawiciele myśli paneuropejskiej z okresu XIX w. Znany jest oczywiście Mikołaj Kopernik, ale gdyby Ignacy Łukasiewicz urodził się Amerykaninem, to nie tylko miałby pomnik w niemal każdym mieście, ale jego działalność byłaby obowiązkowym tematem nauczania w szkole. Osiągnięciem profesorów Wróblewskiego i Olszewskiego chętnie szczyciliby się historycy francuscy, niemieccy czy angielscy. Odkrywcą i podróżnikiem miary sir Pawła Strzeleckiego znany jest Anglikom, ale w ojczystych podręcznikach miejsca dla niego brak. Pochodzący z wołyńskiej polskiej rodziny o pięknych powstańczych tradycjach Ernest Malinowski nie jest znany polskiemu uczniowi, choć w Peru wiadomo, że był to wybitny Polak, podobnie jak pochodzący z niemieckiej spolonizowanej rodziny powstaniec styczniowy i twórca Wyższej Szkoły Inżynieryjno-Górnicznej w Limie Edward Habicht. Podręczniki rozpisują się o niedoli zesłańców syberyjskich, a nie wspominają o kolosalnym wkładzie Polaków w badanie i cywilizowanie Syberii. W Nowej Hucie, gdzie znajduje się Huta im. Tadeusza Sendzimira (obecnie ArcelorMittal Poland S.A. Oddział w Krakowie), prawie nikt nie wie, kim był Tadeusz Sendzimir (poprawnie Sędzimir) – człowiek zwany Edisonem metalurgii, autor wynalazków cenionych w przedwojennej Polsce, we Francji, a przede wszystkim w USA, gdzie od 1938 r. zarejestrował 73 patenty i opracował tzw. walcownię planetarną. Wyrzucony w czasach PRL poza nawias polskich encyklopedii i podręczników szkolnych, jak dotąd do nich nie powrócił. Naprawdę warto przybliżyć uczniom również takich bohaterów ojczystego panteonu i nie zapominając o tych, którzy dla Ojczyzny ginęli, pamiętać także o tych, którzy dla niej pracowali i przynosili jej chlubę na wszystkich kontynentach.

Dla podsumowania powróćmy do przytoczonego na początku cytatu. Wielu spośród nawołujących do przypominania wielkiej przeszłości naszej Ojczyzny nie chce pamiętać, że okres prawdziwej potęgi przeżyła ona, gdy skupiała różne narody. W ojczystym panteonie nie może zabraknąć miejsca dla Jana Dantyszka, Filippa Buonaccorsiego zwanego Kallimachem, Wita Stwosza, Stanisława Hozjusza, Berka Joselewicza i wielu innych osób o obcym pochodzeniu oraz odmiennych, a czasem wręcz kontrowersyjnych poglądach, które zapisały się w historii Polski. Nie można o nich zapomnieć, tak jak nie można z ojczystego panteonu wymazać ani jednej, ani drugiej św. Jadwigi, Władysława Jagiełły, Ludwika Andegaweńskiego, Stefana Batorego i kilku jeszcze monarchów, którzy Polakami nie byli, ale nad Polską panowali, służąc dobru jej mieszkańców. Starajmy się ukazać panteon ojczysty i nie zawężać go do narodowego.